

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
De heer drs. W. Koolmees, minister
Postbus 90801
2509 LV DEN HAAG

Den Haag : 22 december 2020
Uw kenmerk : 2020-0000072793
Ons kenmerk : S.A. 20.69624
Betreft : Pensioenopbouw zelfstandigen

Geachte heer Koolmees,

De Stichting van de Arbeid hecht eraan dat alle werkenden een toereikend pensioenvermogen opbouwen voor de oude dag, niet alleen werknemers¹ maar ook zelfstandigen. In uw brief van 2 juni jl. verzoekt u de Stichting te onderzoeken of en hoe bestaande mogelijkheden van een verplichtstelling of auto-enrollment (al dan niet met opt-out mogelijkheid) en/of variabele inleg kunnen worden gerealiseerd. In deze brief wordt hier nader op ingegaan. De Stichting van de Arbeid ziet deze brief als een eerste stap. De Stichting neemt zich voor om hier een vervolg aan te geven in lijn met de afspraken in het Pensioenakkoord. Doel is om het voor zelfstandigen aantrekkelijker en eenvoudiger te maken om ook in de tweede pijler op een bij hen passende manier op vrijwillige basis pensioen op te kunnen bouwen.

Dit is in lijn met uw voornemen. U geeft in uw brief immers onder meer aan in 2021 met de Stichting van de Arbeid in gesprek te willen gaan over welke nieuwe mogelijkheden er kunnen zijn in het nieuwe pensioenstelsel voor het vrijwillig aansluiten van zelfstandigen c.q. welke aanvullende analyses en stappen er nodig zijn. Gedurende de transitiefase kunnen gezamenlijk voorstellen worden uitgewerkt waarbij ook gekeken kan worden naar de experimenteerwetgeving.

Aangezien er al veel onderzoek is gedaan naar de bestaande mogelijkheden voor zelfstandigen om binnen de tweede en derde pijler pensioen op te bouwen, heeft de Stichting in dit stadium volstaan met een inventarisatie daarvan². Vervolgens worden in deze brief de belangrijkste conclusies weergegeven en wordt kort ingegaan op de voorgenomen vervolgstappen.

¹ Zie voor werknemers *Aanvalsplan witte vlek, voorstellen om het gemis aan pensioenopbouw onder werknemers tegen te gaan*, Stichting van de Arbeid, juni 2020.

² In dit verband wordt onder meer verwezen naar de eerder opgestelde analyse van uw eigen ministerie en *Pensioen van zelfstandigen, een juridische analyse van de regulering van de toegang van zelfstandigen tot*

Achtergrond

Voor alle werkenden geldt dat - als zij ouder worden - ze niet of nauwelijks meer in staat zullen zijn om inkomen uit arbeid te genereren, ongeacht de vraag of men werknemer of zelfstandige is. Het overgrote deel van de werknemers bouwt een pensioen in de tweede pijler op. Voor zelfstandigen is dat minder vanzelfsprekend. De groep zelfstandigen is omvangrijk en groeiend. Zij vertonen onderling een grote diversiteit en ook zijn de verschillen groot als het gaat om de wijze waarop en de mate waarin een pensioenvermogen door hen wordt opgebouwd. Zo zijn er zelfstandigen die andere mogelijkheden dan een pensioenproduct benutten om in hun pensioen te voorzien³, maar er zijn ook zelfstandigen die relatief weinig pensioen opbouwen.

Zelfstandigen hebben vanuit een eerdere dienstbetrekking vaak nog voor een deel een pensioenopbouw in de tweede pijler. Maar het belang hiervan zal afnemen als er gedurende een groter deel van het arbeidzame leven als zelfstandige gewerkt wordt. In het Pensioenakkoord van juni 2019 - dat tussen u en de bij de Stichting van de Arbeid aangesloten organisaties is afgesloten - zijn mede om deze redenen afspraken gemaakt om te bezien hoe zelfstandigen vrijwillig kunnen aansluiten bij de pensioenregeling in de sector of de onderneming waar zij werken, ook als zij voordien niet als werknemer hebben deelgenomen. Overigens heeft de SER aangegeven dat het voor zelfstandigen die in meerdere sectoren werkzaam zijn ook mogelijk zou moeten zijn om in de tweede pijler een pensioen op te bouwen; niet alleen bij een bedrijfstakpensioenfonds (bpf) of een ondernemingspensioenfonds (opf) maar ook bij een algemeen pensioenfonds (APF), een premiepensioeninstelling (PPI) of een verzekeringsmaatschappij⁴.

(Gebruik van) bestaande mogelijkheden⁵

Zelfstandigen hebben binnen de bestaande wettelijke kaders beperkte toegang tot de tweede pijler en maken hier ook weinig gebruik van.

- Alleen een zelfstandige die voorafgaand als werknemer deelnam aan een pensioenregeling, kan op vrijwillige basis nog maximaal tien jaar premie inleggen in de betreffende pensioenregeling (vrijwillige voortzetting) mits de pensioenuitvoerder deze mogelijkheid biedt. Hier is ook een aantal andere wettelijke (beperkende) voorwaarden aan verbonden. Zo moet de keuze voor vrijwillige voortzetting binnen negen maanden na het einde van de dienstbetrekking plaatsvinden. Zelfstandigen maken in de praktijk weinig gebruik van vrijwillige voortzetting. Naar schatting zijn er slechts 650 zelfstandigen die deze mogelijkheid benutten. Naast de beperkende voorwaarden kunnen overigens ook andere overwegingen een rol spelen om hier geen gebruik van te maken zoals de hoogte van de premie, zeker in de beginperiode waarin de zelfstandige vooral bezig is met de start van een bedrijf.
- Op basis van de *Wet verplichte beroepspensioenregeling* zijn er bepaalde beroepsgroepen die een verplichte regeling kennen. Deze wet richt zich (hoofdzakelijk) op zelfstandig werkende beroepsgenoten waarbij een vereiste is dat meer dan 60% van de beroepsgenoten lid is van de beroepspensioenvereniging die de regeling vaststelt. Ongeveer 1% van het totale aantal deelnemers in de tweede pijler valt onder een verplichte beroepspensioenregeling.
- Zelfstandigen kunnen ook verplicht zijn deel te nemen aan een bedrijfstakpensioenfonds als de werkingsfeer niet alleen op werknemers maar ook op zelfstandigen betrekking heeft. Ongeveer

pensioen, Mark Boumans, juli 2020.

³ Zie bijvoorbeeld de Netspar-publicatie *Zicht op zzp-pensioen*, november 2017.

⁴ Zie het SER-advies *Naar een nieuw pensioenstelsel*, juni 2019.

⁵ Zie voor een uitgebreidere beschrijving de bijlage.

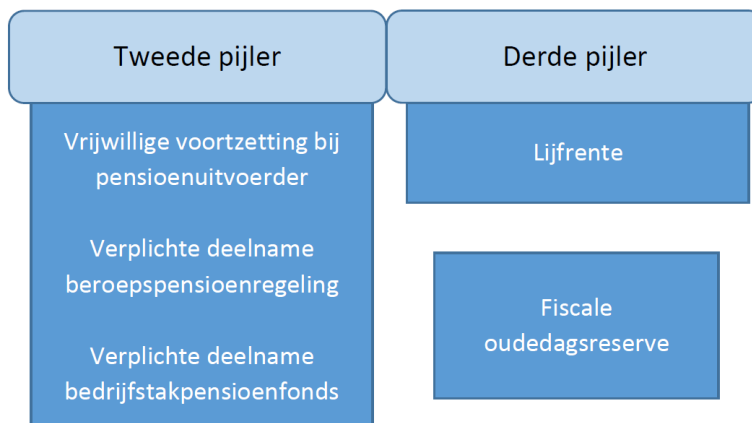
0,2% van het totale aantal deelnemers in de tweede pijler valt onder zo'n verplichte regeling.

In totaal bouwt naar schatting 2% tot 4% van de zelfstandigen een pensioen op in de tweede pijler, waarvan verreweg het grootste deel via een verplichte regeling.

Naast de (beperkte) mogelijkheden in de tweede pijler kan een zelfstandige op individuele basis ook pensioen opbouwen via de derde pijler. De derde pijler kent de volgende mogelijkheden voor zelfstandigen:

- Zelfstandigen die aangemerkt worden als IB-ondernemers kunnen een deel van de fiscale winst reserveren (fiscale oudedagsreserve FOR) om daarmee op een later moment een lijfrente aan te kopen. Hoewel deze mogelijkheid vaak wordt genoemd is het echter alleen een fiscale aftrekpost en betreft het geen daadwerkelijke inleg voor een (geblokkeerd) pensioenvermogen. Bij bedrijfsbeëindiging kan (een deel van) de stakingswinst worden aangewend voor de aankoop van een lijfrente.
- Zelfstandigen kunnen binnen de fiscale ruimte gebruikmaken van lijfrenteproducten. Hierbij is een onderscheid te maken tussen lijfrenteverzekerings, lijfrentes in de vorm van banksparen en lijfrentes die worden ondergebracht bij een beleggingsinstelling. Overigens heeft de *Wet pensioensparen zelfstandigen 2016* het lijfrenteproduct aantrekkelijker gemaakt door het hiermee gemoeide vermogen voortaan buiten de vermogenstoets van de bijstand te laten.
- Tot 1 juli 2017 hadden directeur-grotaandeelhouders ('dga') de mogelijkheid een pensioen in eigen beheer op te bouwen (via een voorziening op de balans van een onderneming). Dit is echter niet meer mogelijk.

Derdepijlerproducten zijn per definitie vrijwillig. Naar schatting bouwt ongeveer 10% van de zelfstandigen een pensioen op in de derde pijler via een lijfrenteproduct⁶.

⁶ Bron: *Pensioen van zelfstandigen, een juridische analyse van de regulering van de toegang van zelfstandigen tot pensioen*, Mark Boumans, juli 2020.

Conclusies

Op basis van de beschikbare informatie komt de Stichting van de Arbeid tot de volgende conclusies als het gaat om de pensioenopbouw voor en door zelfstandigen binnen de huidige wettelijke mogelijkheden.

1. Zelfstandigen worden fiscaal en arbeidsrechtelijk gekenmerkt als ondernemer en om die reden zelf verantwoordelijk gehouden voor de opbouw van een aanvullend pensioen. De Pensioenwet is in de kern gebaseerd op arbeidsvoorwaardelijke afspraken tussen werkgevers en werknemers en is niet gericht op pensioenopbouw door zelfstandigen binnen de tweede pijler. Het passend maken van de pensioenwetgeving voor vrijwillige aansluiting van zelfstandigen vereist om die reden een aanzienlijke herziening van de pensioenwetgeving.
2. Binnen de huidige wettelijke kaders zijn de mogelijkheden binnen de tweede pijler beperkt. Geconstateerd kan worden dat zowel de aanbodzijde (pensioenuitvoerders en cao-partijen) als de vraagzijde (zelfstandigen) weinig gebruik maken van de mogelijkheden die er wel zijn. Redenen waarom weinig gebruik wordt gemaakt van verplichtingsmogelijkheden kunnen te maken hebben met de complexiteit, problemen bij de afbakening van de werkingssfeer en (meting van) representativiteitsvereisten. Redenen voor zelfstandigen om weinig of geen pensioen op te bouwen kunnen te maken hebben met de kosten, de complexiteit van pensioenproducten en de wens om te kunnen blijven beschikken over (ongeblokkeerd) vermogen om toekomstige risico's te kunnen opvangen. Deze redenen kunnen bijvoorbeeld leiden tot uitstelgedrag.

Binnen de huidige wettelijke mogelijkheden ziet de Stichting van de Arbeid dat het stimuleren van het gebruik van de tweede pijler door zelfstandigen vooral bereikt moet worden met extra, gerichte communicatie-inspanningen door pensioenfondsen en algemene voorlichting via bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel. In de toekomst zal het gebruik van de tweede pijler vooral vergroot kunnen worden door het aantrekkelijker te maken voor zelfstandigen maar daarvoor bieden de huidige wet- en regelgeving niet de mogelijkheden.

3. Het vergroten van de toegankelijkheid van de tweede pijler voor zelfstandigen kan meerdere voordelen met zich meebrengen. Zo ontstaan er voor zelfstandigen meer mogelijkheden om uit te kiezen waardoor de afstemming op de eigen situatie kan worden vergroot. De 'herkenbaarheid' van het product kan worden vergroot omdat deze betrekking heeft op de eigen sector. Ten algemene gelden voor een pensioenproduct in de tweede pijler de voordelen die voortvloeien uit een collectieve regeling zoals (kosten)voordelen van beleggen, minder administratieve belasting voor en het ontzorgen van de deelnemer en (collectieve) afdekking van risico's. Overigens ontstaat door het nieuwe pensioencontract een directere relatie tussen de premie en de pensioenopbouw waardoor het makkelijker te organiseren is dat zelfstandigen afhankelijk van het bedrijfsresultaat premie kunnen inleggen.
4. Het binnen dezelfde kring in de tweede pijler brengen van werknemers en zelfstandigen zal echter niet eenvoudig zijn en kent (momenteel) een aantal risico's (zie bijlage 1). Bij de vormgeving van vrijwillige deelname en auto-enrollment (met opt-out) zullen hier ook antwoorden op gevonden moeten worden en zullen naast uitvoeringstechnische elementen bijvoorbeeld ook de relatie met het contractrecht (in verband met auto-enrollment) en marktordening en taakafbakening gezien moeten worden.
5. De mogelijkheden die zelfstandigen hebben om pensioen te sparen in de tweede pijler zijn beperkt. Zelfstandigen moeten voor hun oude dag een voorziening treffen in de derde of vierde pijler. Als ze

dit onvoldoende doen omdat de mogelijkheden beperkt zijn, kan dit ongewenste individuele en maatschappelijke gevolgen met zich meebrengen. Doordat zelfstandigen op basis van de huidige wet- en regelgeving beperkte toegang hebben tot de tweede pijler kunnen zij nauwelijks gebruik maken van de voordelen die samenhangen met pensioensparen in de tweede pijler. Om die reden is het wenselijk de tweede pijler voor hen toegankelijker te maken.

6. Bij verruiming van de mogelijkheden voor zelfstandigen binnen de tweede pijler zou behalve aan vrijwillige aansluiting (aansluiting zonder eerdere deelneming vanuit het werknemerschap) ook gedacht kunnen worden aan soepelere voorwaarden voor vrijwillige voortzetting zoals het hanteren van een ruimere aanmeldingsperiode dan negen maanden na beëindiging van de deelneming.
7. Auto-enrollment zoals die in sommige landen wordt toegepast, is binnen de huidige wettelijke kaders noch binnen de tweede noch binnen de derde pijler mogelijk. In landen als het Verenigd Koninkrijk en Nieuw-Zeeland worden zelfstandigen ingeschreven bij een pensioenuitvoerder voor deelname aan een standaardregeling. Zij kunnen kiezen voor het gedeeltelijk of geheel uitstappen (opting-out). Via aanbesteding voert een private financiële instelling de regeling uit. Het 'automatisch inschrijven' vergt in Nederland aanpassing van bestaande wetgeving dan wel introductie van nieuwe wetgeving. Immers, om vrijwillig uit een regeling te kunnen stappen (opting-out), zullen zelfstandigen eerst op basis van een juridisch kader ingeschreven moeten worden (default). Daarbij zal bekeken moeten worden op welke wijze deze auto-enrollment moet worden georganiseerd: via een nationale regeling zoals in het Verenigd Koninkrijk of via de huidige pensioenfondsen.

Vervolg

De Stichting van de Arbeid komt tot de conclusie dat de huidige (wettelijke) mogelijkheden voor zelfstandigen tot pensioendeelname in de tweede pijler beperkt zijn. Weinig zelfstandigen vallen onder een verplichtstelling en de vrijwillige pensioendeelname in de tweede pijler beperkt zich tot de mogelijkheid van vrijwillige voortzetting. De mogelijkheden voor automatische of vrijwillige aansluiting ontbreken geheel. Daarnaast signaleert de Stichting verschillende knelpunten. Oplossingen om zelfstandigen meer pensioen te laten opbouwen, zullen vooral buiten de bestaande kaders gevonden moeten worden en een antwoord moeten bieden voor de knelpunten.

In lijn met uw adviesaanvraag is de Stichting van de Arbeid voornemens om samen met uw ministerie op korte termijn, te beginnen in de eerste helft van 2021, een vervolg te geven aan deze brief. De Stichting wil dan snel beginnen met een inventarisatie van welke aanvullende mogelijkheden er gewenst zijn om zelfstandigen meer toegang te verlenen tot de tweede pijler en vooral hoe die aanvullende mogelijkheden vormgegeven kunnen worden conform de afspraken in het Pensioenakkoord. Daarbij is ook draagvlak onder zelfstandigen gewenst en zij zullen dan ook bij deze zoektocht betrokken worden. Ook kan de invulling van de nieuwe pensioencontracten in de tweede pijler hierbij betrokken worden. Zodat zelfstandigen zo snel als mogelijk doch uiterlijk bij de realisatie van het nieuwe pensioencontract begin 2026, meer mogelijkheden krijgen binnen de tweede pijler.

Met vriendelijke groet,
STICHTING VAN DE ARBEID

secretaris

BIJLAGE 1: Gesignaleerde risico's werknemers en zelfstandigen in zelfde fonds

In de literatuur gesignaleerde risico's van het onderbrengen van werknemers en zelfstandigen binnen dezelfde kring zijn vooral van drieërlei aard. Het is belangrijk dat bij de vervolgstappen oplossingen bedacht worden die hierop een antwoord hebben.

- *ongelijke behandeling*
Er ontstaan verschillen in behandeling:
 - Een wezenlijk verschil is dat de werknemer moet deelnemen, terwijl de zelfstandige de keuze heeft om deel te nemen dan wel de mogelijkheid heeft te variëren met de premie-inleg. Als dit binnen dezelfde kring gebeurt, zou dit gezien kunnen worden als ongelijke behandeling⁷.
 - Een pensioenuitvoerder kan besluiten zelfstandigen uit te sluiten voor bijvoorbeeld een nabestaandenpensioen, arbeidsongeschiktheidspensioen en/of een premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid. Dit kan aanleiding geven tot ongelijke behandeling ten nadele van de zelfstandige.
 - Een ander punt van aandacht is de vraag of zelfstandigen op dezelfde wijze inspraak hebben in bijvoorbeeld de regeling als de overige deelnemers. Het primaat van de tweede pijler ligt ook bij deelname van zelfstandigen vooral bij cao-partijen.
- *hogere uitvoeringskosten*
Het individueel aansluiten van een zelfstandige brengt in het algemeen hogere uitvoeringskosten met zich mee dan het collectief aansluiten van werknemers via een werkgever. De totale uitvoeringskosten worden in gelijke mate verdeeld over alle deelnemers waardoor er per saldo sprake zal zijn van kruissubsidiëring. De hogere uitvoeringskosten hangen vooral samen met de administratie en de incasso.
- *calculerend gedrag*
Zelfstandigen hebben vanwege de vrijwillige deelname de keuzemogelijkheid op welk moment zij instappen in een regeling. Bij de huidige doorsneesystematiek is vrijwillige deelname vooral gunstig voor oudere zelfstandigen. Zij bouwen tegen dezelfde premie actuarieel gezien immers meer pensioen op ten opzichte van jongere deelnemers. Dit kan tot calculerend gedrag leiden. Ook bij verplichte deelname kan dit verschijnsel zich voordoen als de zelfstandige de mogelijkheid heeft te fluctueren met de pensioengrondslag. In de praktijk wordt dit calculerend gedrag echter niet waargenomen⁸. Met het nieuwe pensioencontract zal dit risico op calculerend gedrag overigens vrijwel geen rol meer spelen vanwege het afschaffen van de doorsneesystematiek.⁹

⁷ Ringfencen, dat wil zeggen aparte administratief-financiële kringen, is in geval van pensioenfondsen alleen mogelijk bij een algemeen pensioenfonds (APF).

⁸ In bijvoorbeeld het *Onderzoek evenwichtige belangenafweging BPF Schilders* van maart 2017 concluderen de onderzoekers dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat dit calculerend gedrag zich daadwerkelijk voordoet.

⁹ Wel is er nog een calculerend risico mogelijk in het contract met de solidariteitsreserve. Dit geldt niet voor de Wet Verbeterde Premiereregeling.

BIJLAGE 2: Schematisch overzicht bestaande mogelijkheden pensioenopbouw zelfstandigen

<i>Tweede pijler</i>		
1	Vrijwillige voortzetting via pensioenfonds waar zelfstandige voorheen als werknemer deelnemer was (tweede pijler)	<p>Artikel 54 Pensioenwet.</p> <p>Tot maximaal tien jaar na ontslag; pensioenfonds moet wel de mogelijkheid bieden (het gaat hier dus niet om vrijwillige aansluiting maar om vrijwillige voortzetting).</p> <p>Langere voortzetting geeft meer heterogeniteit in samenstelling deelnemersbestand.</p> <p>Binnen negen maanden na einde dienstverband aanvragen.</p> <p>Niet alle pensioenfondsen bieden mogelijkheid om langer dan drie jaar pensioenopbouw voort te zetten (en dus verlenging naar tien jaar voor zelfstandigen).</p> <p>Gebruik door zelfstandigen laag als er wel de mogelijkheid is (naar schatting ongeveer 650 deelnemers in totaal, nog geen 0,1% van alle deelnemers tweede pijler).</p>
2	Verplicht beroepspensioenfonds	<p>Wet verplichte beroepspensioenregeling 2006 (Wet bpr).</p> <p>Doorsneepremie behalve voor beschikbare premieregelingen.</p> <p>Representativiteitseis van in beginsel 60% (lid beroepspensioenvereniging).</p> <p>Verhoudingsvereiste: in overwegende mate zelfstandigen.</p> <p>Openbare apothekers, dierenartsen, fysiotherapeuten, huisartsen, medisch specialisten, loodsen, verloskundigen, tandartsen en tandartsspecialisten, roeiers in Rotterdamse haven en actuarissen.</p> <p>Aantal actieve deelnemers: circa 43.500 (circa 1% van alle deelnemers tweede pijler).</p>
3	Verplicht bedrijfstakpensioenfonds	<p>Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000.</p> <p>Representativiteitseis van in principe 60%.</p> <p>Geen verhoudingsvereiste (alleen minimaal twee werknemers)</p> <p>Mogelijkheden: opt-outregeling en/of keuze hoogte grondslag met minimum (pensioenkeuzeloon) op basis van fiscale winst.</p> <p>Mogelijke complicaties: afbakening en representativiteit, calculerend gedrag bij huidige doorsneesystematiek, hogere uitvoeringskosten (kruissubsidies van werknemers naar zelfstandigen), vaststelling pensioengevende grondslag (fiscale winst versus pensioengevend loon).</p>

		Sinds 1951 slechts bij twee fondsen: schilders (ruim 11.000) en stukadoors (beperkt aantal).
<i>Derde pijler</i>		
4	Fiscale oudedagsreserve (FOR)	<p>IB-ondernemers (geen cv of bv); deel van de winst (anno 2020: 9,44% met maximum van €9.218) reserveren voor oudedagsreserve; door aankoop van bijvoorbeeld lijfrente vermindert reserve en is daarmee belastbaar (lijfrente weer aftrekbaar).</p> <p>De toevoeging aan de FOR is uitsluitend een fiscale aftrekpost en er wordt dus niet daadwerkelijk een (geblokkeerd) pensioenvermogen gevormd. Bij bijvoorbeeld bedrijfsbeëindiging of overlijden moet alsnog over de FOR belasting worden betaald, tenzij het is omgezet in lijfrentes of banksparen.</p> <p>Bij bedrijfsbeëindiging kan ook (een deel van) de stakingswinst worden gebruikt voor de aankoop van een lijfrente.</p>
5	Pensioen in eigen beheer	Zelfstandigen die dga zijn (via voorziening op balans onderneming); pensioen opbouwen via deze route is sinds 1 juli 2017 niet meer mogelijk (Wet uitfasering pensioen in eigen beheer).
6	Lijfrente: verzekeraar	<p>Oudedagslijfrente: uitkering loopt tot overlijden. Het betreft een levenslange uitkering die op elk gewenst tijdstip mag ingaan, maar uiterlijk vijf jaar na het jaar waarin de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt.</p> <p>Tijdelijke oudedagslijfrente: de uitkering loopt minimaal vijf jaar en gaat in het jaar waarin de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt of in de vijf jaren daarna. De uitkering stopt op een vastgestelde einddatum, bijvoorbeeld als betrokkene 80 jaar wordt. Het totaalbedrag van alle tijdelijke lijfrente-uitkeringen mag in een kalenderjaar niet hoger zijn dan €22.089 (2020).</p> <p>Nabestaandenlijfrente: uitkering gaat in beginsel direct in na het overlijden van de partner of ex-partner. De uitkering stopt als de nabestaande overlijdt. Uitkeringen aan kinderen die jonger zijn dan 30 jaar mogen ook eerder eindigen, maar uiterlijk in het jaar waarin het kind 30 jaar wordt.</p> <p>Opname of afkoop bij arbeidsongeschiktheid is mogelijk. Afkoopbedrag mag echter niet hoger zijn dan € 41.791 (art. 3.133 lid 9 Wet IB).</p>

7	Lijfrente: banksparen	<p>Betreft een geblokkeerde bankrekening ten behoeve van aankoop lijfrente. Oudedagslijfrente-uitkering mag niet later ingaan dan vijf jaar na AOW-ingangsdatum en moet minimaal 20 jaar lopen (en voor zover deze eerder ingaat dan AOW-leeftijd, minimaal 20 jaar plus aantal jaren voor AOW-leeftijd). Tijdelijke oudedagslijfrente-uitkering en nabestaandenlijfrente-uitkering moeten minimaal vijf jaar lopen. Opname/afkoop bij arbeidsongeschiktheid mogelijk. Geen langlevensrisico verzekerd.</p>
8	Lijfrente: beleggingsinstelling	<p>Deelnemers bouwen met flexibele inleg individueel pensioen op, maar wordt collectief belegd door beleggingsinstelling. Op pensioendatum verplichte aankoop lijfrente-uitkering. Opname/afkoop bij arbeidsongeschiktheid mogelijk. Voorbeelden: BrightPension, ZZP Pensioen.</p>
<i>Vierde pijler</i>		
9	Sparen, beleggen of vermogen uit onderneming (w.o. goodwill) en/of onroerend goed.	<p>In beginsel geen gebruik fiscale faciliteiten pensioen (alleen bij bedrijfsbeëindiging ingeval stakingswinst wordt omgezet in lijfrente). Meer onzekerheid over oudedagsvoorziening (moment van verkoop bepaalt vermogen). Geen dekking langlevensrisico. Individueel beleggen en sparen hebben in de regel lagere beleggingsopbrengsten dan collectief beleggen. Beleggen kan verschillende vormen aannemen, zoals beleggen in aandelen, beleggen via een vermogensbeheerder en aankoop van onroerend of roerende zaken. Vermogen uit eigen onderneming vrijmaken kan door verkoop (goodwill), overdracht (goodwill) of staking (stakingswinst eventueel omzetten in lijfrente waarmee wel gebruik wordt gemaakt van fiscale faciliteiten). Vooral zelfstandigen die hoofdzakelijk diensten verlenen zullen weinig bedrijfskapitaal bezitten op moment van pensionering.</p>